

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HERNING

FRA

1852—1888.

AF

W. T. VALEUR,
PROKURATOR.

Udgivet af
Statsbibliothek

AARHUS.

TRYKT HOS FRØDR. BACKHAUSEN.

1888

Da jeg i Sommeren 1852, som kaldet til Prokurator i Hammerum Herred med Forpligtelse til at bo i Herning*), agende i en aaben Postvogn fra Holstebro — den eneste offentlige Forbindelse, Herning den Gang, 2 Gange ugentlig, havde med Omverdenen — kom til Herning, var Byen lille og ubetydelig: kun nogle enkelte straataekte Huse, som laa paa begge Sider af den paabegyndte Ringkjøbing—Silkeborg Hovedlandevej, der nu udgjør Herning Gade. En Eiendommelighed ved Herning, som tillige giver Byen et smukt og landligt Præg, er det, at Hovedgaden er beplantet i hele sin Længde med Alleetræer paa begge Sider. Dette hidrører fra Chausseens Anlæggelse som og, at Gaden er makadamiseret og ikke brolagt.

Af større Bygninger, som sagt alle straataekte, var der Gjæstgivergaarden, hvor tillige Postexpedienten boede, Apotheket, der var en Filial af Ringkjøbing Apothek, et Thinghus og Gaarden Herninglund, hvor Distriktslægen boede.

Gjæstgivergaarden, »Hotel.Eyde«, var som en almindelig Landsbykro med smaa og daarlige Gjæsteværelser, hvori Vinduerne ikke vare indrettede til at lukke op. De manglede Hængsler og vare fæstede med Søm udvendig.

Apotheket var temmelig uanseligt, Thinghuset en større Enetages Bygning. I denne var en 3—4 Celler

*) Herning hedder oprindelig Hanning eller »Vester Hanning«, med hvilket Navn Byen findes paa ældre Kort over Danmark, og den benævnes endnu med Navnet »Hanning« af ældre Folk her paa Egnen.

til Arrestanter, en efter Forholdene rummelig Thingstue, hvor Retten holdtes, og en Arrestgaard, omgiven af en lav Mur. Cellerne vare saa daarlige og uforsvarlige, at Arrestanterne uden Besvær kunde bryde ud, naar de fandt det for godt, hvis de da ikke vare belagte med Haandjern. Undvigelse hørte da ogsaa til Dagens Orden. Ja én Gang hændte det endog, at en Fange, der Dagen forud havde været i Forhør, om Natten brød ud og forsvandt, medtagende Forhørsprotokollen, som han kastede i en syd for Byen værende Mergelgrav. Fyren blev senere fanget igjen, og efter vedholdende Benægtelser maatte han vedgaa, paa hvilken Maade han havde gjemt Protokollen, der saa efter megen Besvær i en ynkelig Tilstand atter bragtes for Dagens Lys.

I Nærheden af Herning laa og ligger endnu Hovedgaarden Herningsholm med Afbyggergaardene Holtbjerg og Laulund. Paa den sidste havde der før været Herredskontor; den beboedes da af fhv. Herredsfoged Landt.

Herredskontoret var, ved min Ankomst til Herning, paa Nørholm, der ligger ca. 1 $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej fra Byen.

Herredsfogden hed Tillisch. Han var Landsthingsmand og Broder til Minister Tillisch. Paa Herredskontoret var den Gang foruden en Fuldmægtig Busch, der den meste Tid af Aaret bestyrede Herredsfogedembedet, to gamle Kontorister, Mørch og Høst. Det var et Par Originaler, temmelig forfaldne til Drik. Høst førte Panteregistret og Pantebogen, og Mørch var en dygtig Atskriver; han var forøvrigt stor og før, Høst — lille, pertentlig og forfængelig — mente sig fuldkommen i alle Maader og uovertræffelig. Han taalte ingen Modsigelser og laa i en stadig Kiv og Strid med sin Kollega, som han daglig udskjældte. Mørch gjorde Gjen gjæld, og det forbedrede ikke Høst's Stemning. Men henimod Aften saa man dem stadig nok saa gemytligt vandrende Side om Side ad Herning til, Høst let som en Dansemester med Lygte i Haanden til Brug for

Natten, naar de efter deres Aften-Svir skulde vandre hjemad i Mørke — og efter Omstændighederne med Stok eller Paraply i Haanden og Taske ved Siden. Dagen efter kunde deres Klædningsstykker ofte røbe, at de om Aftenen ikke havde været ganske sikre paa Benene under Hjemmarschen. Men det var unægtelig ogsaa en besværlig Gang over Mosen og ad et Gangtræ over Bækken og over forskellige Grøfter, hvor man let kunde dumpe i.

Høst var noget af en Despot, hvad han jævnlig udviste over for Folk, der kom paa Kontoret og angaaende Forretninger henvendte sig til ham. Han skjældte dem i Reglen dygtig ud og viste dem Døren, hvad Folk forresten tog sig meget let, da de vidste, det hørte sig til. Og da han til andre Tider, og naar han fik udraset, kunde være meget medgjørlig og behjælpelig, var han alligevel afholdt. Han var forøvrig i høj Grad tunghør og derfor meget mistroisk. Ved sine Bachanalier paadrog han sig ofte Forkjølelser. Men Læge brugte han ikke. Han skulde nok være sin egen Læge, sagde han. Der skulde noget til, som kradsede, mente han. Og saa lavede han sig enten en stærk Toddy eller kom en Slump Eddike i en Kop, blandede den med en dygtig Portion Peber og Sennop, drak det i en Slurk og gik saa i Seng. Det var krabat. »Det skal F p . . . mig nok hjælpe«, mente han. Og rask blev han, om ikke strax, saa dog, naar han havde holdt sig hjemme i nogle Dage. Sin Toddy skulde han have hver Aften, og den lavede han selv til. Han kogte Vandet i en Selvkoger og var meget fornøjet, naar man vilde gjøre ham Selskab og rose hans Dygtighed i det Stykke. Ingredientserne til Toddyen holdt han altid af bedste Sort. Han mente forøvrigt at være den bedste Kok i Herredet »næst efter Fru Tronhjem«. Han samlede paa Snurrepiberier og var forsynet med en Del Haandværkstøj. — En Gang var han nær kommet galt afsted. Der blev gjort Indbrud

paa Kontoret en Nat, og Tyven havde bl. a. stjaalet en lille Sav, et Uhr og andre Smaating fra Høst, der herover blev rasende og svor paa, at fik man fat paa Fyren, skulde han slaas ihjel. Nogle Dage efter blev Fyren — en durkdreven Gavtyv og tidligere Tugthusfange*) — grebet og ført til Herredskontoret. Høst, der af sin Ven Mørch blev gjort bekendt med, at det var Manden, greb en Øxe, hævdede den mod Fangens Hoved og raabte: »Nu skal Du dø, Din Kjæltring!« Men heldigvis blev han greben bagfra af en Tilstedeværende, inden han fik sit Forsæt udført. Da Herredsfogden kort efter kom til Stede, forlangte Gavtyven imidlertid ført til Protokols, »at han paa Herredskontoret havde været Gjenstand for morderisk Overfald«, og det holdt haardt at faa ham til at opgive sin Paastand. Høst fik sine stjaalne Koster tilbage og blev rolig, men ingenlunde forsonet. — Jeg stod meget højt hos samme Høst, der al Tid viste sig tjenstvillig og velvillig over for mig. — Da det lakkede mod Enden, og Høst ikke kunde arbejde, gav Herredsfogden ham Naadsensbrød til hans Død. Herredsfogden »F.« var Justitsraad og Ridder, meget arrogant og temmelig lad, men en ret dygtig Dommer og Inkvisitor. Alle andre Forretninger besørgede Fuldmægtigen. Herredsfogden satte sjælden sin Fod i Kontoret og havde den Egenhed, at han aldrig vilde tale med nogen under fire Øjne, undtagen sine Omgangsvener. Det var meget sjældent, at han rejste ud i Jurisdiriktionen eller selv holdt nogen Forretning der. Han kjendte derfor kun faa af Beboerne og havde ondt ved at forstaa dem som de ham, saa ved Forhør o. l. vare Retsvidnerne gjerne Tolke mellem Dommeren og Parterne eller Inkvisiti.

*) Jeg dømte ham selv, som beskikket Sættedommer, til 12 Aars Tugthusstraf, hvilken Dom Overretten stadfæstede.

Herredskontoret eller Thinghuset havde tidligere, længe før jeg kom hertil, været beliggende paa forskjellige Steder i Jurisdiktionen, som: paa Høiriis og i Gjelleruplund. Og gamle Folk fortælle, at det var Skik den Gang at søge saa vidt muligt at faa Sagerne forligte, og at man til den Ende serverede Kaffepunscher i Tingstuen, hvor saa Dommeren, Tingmændene, Prokuratorerne og Parterne i al Gemytlighed klinkede og punchede, mens de diskuterede Sagen, der som oftest blev mindelig forligt.

I de første Aar, jeg boede her i Herning, var det ikke lysteligt at leve her. Byen havde ingen Kjøbmænd, ingen Haandværkere. Man kunde ikke blive forsynet her med Livets første Fornødenheder, ikke faa et Brød eller et Pund Kjød og neppe nok et Pund Kaffe. Apothekeren var den eneste, der havde lidt Kolonialvarer at sælge, — og det var slette Varer til høje Priser. Man maatte forsyne sig fra Holstebro eller Silkeborg og ty til velvillig Hjælp fra Postkarlene, der tog Varerne hjem — naar de ikke glemte det. Landposten kjørte en Gang ugenlig til Holstebro. Den første Kjøbmand (Handlende), der kom til Byen, havde ingen Butik, men sine Varer i en Kasse eller Kiste. Naar der saa kom en Kunde, maatte han paa Hovedet ned i Kassen for at finde det Forlangte.

Befolkningen var meget tilbøjelig til Svir, og ikke mange kom fra Herning uden at faa sig en Perial. Folk af den bedre Klasse tog sig ogsaa jævnlig en Svir, — tidligere paa Apotheket, senere paa Gjæstgivergaarden. Og det var ikke let at undgaa at komme med paa Sviren, naar man vilde pleje Omgang med Folk, eller man havde Forretninger med dem. — I det første Aar havde jeg 2 Kollegaer, der begge dyrkede Bachus. Den ene flyttede dog snart fra Byen og døde nogle Aar efter som Delirist. Den anden bosatte sig et Par Aar efter i Holstebro.

Efterhaanden forandrede Levemaaden noget, og der blev plejet selskabelig Omgang mellem en Del Familier i og omkring Herning, hvor det gik ordentligt og gemytligt til, især efter at en Ingeniørofficer Ravn paa nogle Aar var bosat i Herning som Leder af Hovedlandevejens Bygning. Der blev spillet Komedie, givet Aftenunderholdninger, musiceret, danset o. s. v., og man morede sig godt. Foruden Ravn var der Familierne Tillisch, Krarup, Busch m. fl., som kom meget sammen, og til hvis Kreds jeg sluttede mig.

I Byen boede Postmester Hansen, en Distriktslæge H. paa Herninglund og en Partikulier Berthelsen, der tidligere havde været Herredsfuldægtig i mange Aar, derefter Forligskommissær og Gjæstgiver. B. var nu temmelig til Aars og havde kun en Passion: at udlane Penge til høje Renter. Saavel han som H. spillede gjerne l'Hombre og hvervede stadig en 3die eller 4de Mand for Aftenen. Undertiden var jeg med, medens jeg boede i Herning. — H. var en anset og dygtig Læge og var eneste Læge i Hammerum Herred og i vid Omkreds. Til sine Tider havde han derfor megen Praxis og mange Rejser. Han var noget af en Tysker i sin Udtale, (»Sifferine [Severine] skjær tynde Støkker. Jo tyndere Du skjærrer, des bædre smager de« hørtes ofte, naar han havde Selskab og serverede med sin Livkage — en Lavkage. Sefferine var hans Husbestyrerinde og højre Haand); — men torøvrigt en ivrig dansk Mand. Han var i høj Grad hidsig og optarende, men en ret brav Mand. Naar han blev hentet flere Gange paa en Dag, bandede han, fordi han ikke kunde være i Ro; og hændte det saa, at der gik et Par Dage, uden at man hentede ham ud i Praxis, kunde han, naar man mødte ham, spankulerende med lange Skridt, tordne og forbandne de Karle, der ikke kom og hentede ham ud. Kom der saa en om Aftenen eller Natten og vilde have

ham ud paa Sygebesøg, blev han i Almindelighed rasende og svor paa, at han ikke tog med, og udbrød: »Hvorfor S . . . kom Du ikke, mens det var Dag? Er det en Tid at komme paa!« »Ja, da var den Syge ikke endnu daarlig«, lød Svaret. Og Enden blev, at Doktoren, naar han havde udraset, raabte: kom saa med Vognen. Naar Karlen eller Manden, som kom efter ham, var energisk eller vel instrueret hjemme fra, kunde det ske, at han efter at have hørt paa Doktorens Udgydelser i længere Tid, rolig sagde: »Naa, Doktoren vil ikke med; vil De saa ikke være saa god at give mig en Seddel med paa det«. Saa blev Doktoren føjelig og udbrød: »For Satan! Du tvinger mig jo med!« — Samme Doktor blev senere forflyttet til en By, hvor der var flere Læger, og der blev han efter Sigende snart kureret for sine brutale Anfald. En Gang, siges der, blev han hentet af en Mand, og efter gammel Vane blev han ved, efter at de vare komne henad Vejen, at give ondt af sig. Manden blev kjed af at høre derpaa, vendte om og kjørte tilbage til Doktorens Dør og bad ham høfligt stige ud, han havde nu ingen Brug for ham. Han kjørte nu hen til en anden Læge. — Doktoren spillede udmærket Komædie, og mens han var i Herning, blev der ofte givet Dilletantforestillinger, hvori H. gjerne havde Hovedrollen og skilte sig godt herfra. Han havde en ypperlig Sangstemme, og der blev gjerne valgt Stykker med Sang i, saa meget mere som flere af de Agerende sang ret antageligt. Disse Forestillinger vare meget kjærkomne og godt besøgte, og Folk morede sig. Man var jo beskeden i sine Fordringer i den Retning, og private omrejsende Skuespillerselskaber kom ej hertil paa den Tid. Nu er det anderledes. Herning har nu to Theatre og besøges hvert Aar af flere mindre Skuespilselskaber. Ved Markederne møder ogsaa Beridere og forskellige Slags Gjølere, ikke at tale om Karous-seller.

Lund-Marked var overmaade stort og vidt bekendt. Alle her paa Egnen, som kunde gaa og staa, skulde med. Alt Arbejde paa hele Egnen hvilede i de 3 Dage, Markedet holdtes; det var 1ste, 2den og 3die September. Der mødte mange fremmede Prangere og tilførtes mange Kreaturer — Heste og Kvæg —, hvoraf en stor Del solgtes. Der var tillige den Gang paa Markedet en stor Mængde Varer — Manufaktur-, Haandværks- og Industrivarer —, og flere Telte med Handelsvarer af alle Slags opførtes i lange Rækker, ligeledes Skjænketelte m. v. Dette Marked var en vigtig Faktor i Bondens Tidsregning, og hans Termin. Pengebetaliger, Handel om Ejendomme, Fæsten af Tyende m. v. — alt skulde ske ved »Lundmarked«. Senere, da Herning voxede til en By, flyttedes Markedet fra Gjelleruplund, 3: »Lund« — saavel som andre Markeder ude i Herredet — til Herning. Ogsaa alle andre Forsamlinger og Møder afholdes i de senere Aar i Herning, som: Landboforenings-, Brandforsikrings-, Hesteforsikrings-Møder og politiske Møder. Valg til Rigsdagen afholdes al Tid her. Gudelige Forsamlinger holdes i »Bethania«, et Forsamlingshus, der ved en testamentarisk Gave paa nogle Tusinder fra en Mand, Lars Okkels, og ved mindre frivillige Gaver er rejst her i Byen. Egnen her omkring er meget religiøs, som Vestjylland overhovedet, og her har før været mange Sekter. Nu er der kun en enkelt afvigende fra Folkekirken. Den holder egen Gudstjeneste, Altergang o. s. v. og har sin egen selvvalgte Præst, en Lægmand af deres Midte. De kalde sig højhellige og se ringeagtende ned paa andre Medborgere, tro sig bedre end andre og fordømme disse, hvorfor de almindelig kaldes »Dømmere«. De lade sig borgerlig vie. Hele Brudfølget — en Række af Vogne — følger Brudeparret og overværer Vielsen paa Thinghuset. Derefter kjøre de i Række til Brudehuset, hvor Maaltid nydes, og Tiden forresten tilbringes med gudelig Oplæsning og Salmesang.

Da Hovedlandevejen til Silkeborg blev færdig og farbar, kom der Postforbindelse derfil, i Begyndelsen to Gange ridende Post, senere Pakkepost nogle Gange ugentlig, og endelig Diligence, tilsidst omtrent daglig. Efterhaanden kom der ogsaa ugentlig Post til Ringkjøbing og Holstebro; dette dog ej før den grundforbedrede Vej blev anlagt til Holstebro. Tilsidst, det var 1864—66, da Landevejen til Brande og Vejle blev anlagt, fik Herning ogsaa direkte Postforbindelse med Vejle. Byen var da ret heldigt stillet, hvad Samfærdselen angik. Derfor voxede Byen ogsaa, først langsomt, senere, da navnlig Jernbanen kom hertil, med Kæmpeskridt. Egnen omkring Byen opdyrkedes, Plantager anlagdes, Handlende og Haandværkere nedsatte sig her, og alt blev Liv og Virksomhed. Fragtkjørsel blev etableret til Silkeborg og Aarhus, og i de nærmeste Aar før Banens Anlæg fra Silkeborg til Herning, og efter at den var ført fra Skanderborg til Silkeborg, steg Fragtkjørselen saa enormt, at der ugentlig gik 12 Fragtvogne mellem Herning og Silkeborg, og de havde endda tilsidst ondt ved at bestride Transporten af Gods hertil. Samtidig tiltog Byggeriet stærkt i Herning. Den ene Bygning rejste sig efter den anden paa begge Sider af Landevejen, og da Banen aabnedes hertil, forøgedes Byggelysten, saa der navnlig i et Aar opførtes 24—30 Steder og Huse her i Byen. Byggeriet gik dog i Begyndelsen langsomt, hvortil Vanskeligheden ved at faa Materialierne transporterede, bidrog. Stenene bleve brændte i Omegnen af Landboere, og der rejste sig hist og her Teglbænderier; men Tømmer og Jern skulde hentes i Aarhus og Holstebro.

Da Tyskerne 18de April 1864 havde indtaget Dybbøl og senere Als, og besatte Jylland med Tropper, kom ogsaa tyske Tropper her til Herning. Nogle Dage forud havde Byen Indkvartering af Hegermann-Lindencrones Armékorps, som Fjenden drev foran sig op i Jylland til Mors og Vensyssel. Den Afdeling Danske, der havde Standkvarter i Herning i et Par Dage, havde udstillet Vagtposter for Natten, og Forposterne bleve beværtede af Befolkningen. En Post var stationeret ved Birk Bro, og jeg, der den Gang boede i Birk, gik tilligemed min Kone en Aften ned til den med varmt Øl, Smørrebrød m. v., som Vagten med Glæde og Tak nød. Det kan her bemærkes, at Fjenden forulempede mig ikke; men en Dag, medens vore Laa i Herning, blev jeg anholdt af en Dragon, som patrouillerede mellem Herning og Birk. Jeg kom fra Herning for at gaa hjem til Birk. Da jeg kom ud for Dragonen, stansede han og spurgte mig, hvem jeg var, og hvor jeg vilde hen. Jeg sagde ham det, og at jeg vilde hjem, idet jeg pegede paa min Gaard, som laa et Stykke borte; men han vilde ikke tro mig, og bød mig følge med til Hovedkvarteret. Jeg gjentog, at mit Hjem var tæt herved, og gjorde Mine til at fortsætte min Gang; men nu raabte han til mig, at han skjød paa mig, hvis jeg ikke fulgte med. Jeg maatte da, nolens volens, vende om og følge ham og gik da et kort Stykke ved Siden af Hesten, og han paaskyndede i en bøs Tone min Gang. Men før vi kom til Herning, mødte vi nogle Bønder fra Birk, der kom fra Byen. Dem bad jeg om at bevidne min Identitet, og saa fik jeg Lov at følge med dem tilbage. Dragonen fulgte med os, og jeg gav mig i Snak med ham og fik at vide, at han, som hørte til Randers-Dragoner, netop var fra samme Egn, hvor jeg var født og godt kjendt, og vi skiltes meget forsonede fra hinanden. For at kunne passere uantastet siden, passede jeg, som næste Dag havde Forretninger i Herning, paa at faa Passeerseddel af den Kommanderende for Hjemturen,

og en saadan meddeltes strax og beredvilligt, uden at der forlangtes Legitimation af mig.

Nogle Dage efter kom Fjenden, som ligeledes havde Hovedkvarter i Herning og havde sine Poster ude, men snart afmarscherede over Holstebro til Limfjorden. Men da Baadene vare trukne over paa den anden Side af Fjorden, maatte de stoppe op der. Kort Tid efter bleve vi i Herning overraskede ved en stærk Vognummel og af at se et meget langt og stort Vogntog passere forbi ad Landevejen, belæsset med Baade og eskorteret af ridende og kjørende Vagt, som skyndsomst drog nord paa til Struer og flere Steder, for at faa Fjenden sat over til Mors, Thy og Vensyssel. Men da var den danske Hæratdeling forsvunden, idet den ved Frederikshavn havde udskibet sig til Fyen. — Enkelte fjendtlige Strejtkorps kom af og til og røvede Levnetsmidler og Heste; men iøvrigt skete ingen Overlast paa Befolkningen. Proviant og Fourage blev udskrevet og maatte punktlig leveres til Depoterne. Mine Heste og Vogn, saavel som alle andres, bleve tagne af Fjenden til Brug ved Transporten, og i omtrent en Uge saa jeg intet til Kjøretøjet. Men derefter slap Befordringen ved et Tilfælde fri i Nærheden af Vejle, efter at have været med at transportere en Del af Styrken fra Sindinggaard dertil. Fjenden medførte nogle store Kanoner, som kørte fast i den ny anlagte Landevej over Knudemose og bleve med Besvær og megen Kraftanstrængelse trukne op, hvorefter Toget fortsattes Syd paa. Mange af Beboerne sendte deres bedste Heste og Kvæg ud paa Heden og i Knudemose, naar Fjenden nærmede sig, for at de kunde være i Sikkerhed. Dette Fif lykkedes som oftest, da Fjenden, om han end undertiden saa dette, ikke havde Tid eller Lyst eller vovede, paa Grund af Ukjendskab med Terrænet, at søge dem op dersteds. Han nøjedes da i Reglen med at undersøge Husene, og var der ingen Heste at finde, tog han dem andet Steds. Da mine Heste bleve tagne, var jeg ikke hjemme, og

min Kone, der kunde tale Tysk, parlamenterede med Officeren og bad for Hestene, men det hjalp ikke. Medens de talte sammen, bleve Hestene af tyske Soldater tagne ud af Stalden og forspændte min Vogn; min Karl blev kommanderet til at stige op, og belæsset med Soldater gik det nu i rask Trav ud ad Vejen. Karlen, der af Skræk rystede som et Espeløv, fulgte med, saalænge Befordringen blev borte, og sørgede for Hestene. Iøvrigt blev der sørget godt for Karl og Heste, da Soldaterne tog, hvad de behøvede, hvor de kom frem, uden at de spurgte om Forlov. Da Karlen efter en Uges Forløb kom hjem sent paa Aftenen, og jeg hørte Vognen, skyndte jeg mig ud for at faa ham til at kjøre andet Steds hen, da vi netop den Nat havde fjendtlig Indkvartering. Næste Morgen drog denne bort efter at have undersøgt Stalden og forvisset sig om, at der ingen Heste var hjemme, og saaledes slap jeg da for at faa Befordringen røvet anden Gang.

Naar fjendtlige Soldater kom, maatte man selvfølgelig føde dem og beværte dem godt, ellers toge de selv, og det var værre, da saa intet blev sparet.

Forinden Jernbanen kom Telegrafan hertil. Heden opdyrkedes efter en større Maalestok, og Befolkningen i Omegnen tiltog, saa at Herning fik og nu har et betydeligt Opland, større end de fleste Kjøbstæder paa Jyllands Vestkyst. Hernings Beliggenhed er ogsaa særdeles gunstig, som Knudepunkt i Midtjylland, med de nærmeste Kjøbstæder: Holstebro, Silkeborg og Ringkjøbing, i henholdsvis 4, 5 og 6 Mils Afstand. Den nærmeste større Handelsby er Aarhus, hvorfra Herning hovedsagenlig forsynes med Varer. Desuden handles paa Kjøbenhavn og Hamborg. Fisk faas fra Frederikshavn, Ringkjøbing, Lemvig og Struer.

I de første Aar, jeg boede i Herning, behøvede man ikke at rejse ret langt, førend man fik Spørgsmaal, der røbede fuldstændig Uvidenhed om Byens Beliggenhed, f. Ex. er Herning en By? hvor ligger den? Ligger den paa Heden, nær ved Vesterhavet, eller ved Silkeborg? o. s. v. Nu er det anderledes, nu kjender alle Herning. Siden Banen er kommen hertil, søger en Masse Handelsrejsende hertil fra Kjøbenhavn, Hamborg og Landets større Byer, da de finde god Afsætning for deres Varer. Omsætningen er betydelig; derom vidner de lange Jernbanetog, der daglig komme til Herning vest- og navnlig østfra. Byen tæller nu ca. 2000 Indvaanere, altsaa = Ringkjøbing, og nærmende sig Holstebro og Silkeborg i Folketal. For Tiden er der i Byen en talrig Handels- og Haandværkerstand. Exempelvis skal jeg anføre, at der er 6 Bagere foruden 2 Udsalgssteder for Brød og af 1 Landbager, der ugentlig bringer Brød pr. Vogn til Byen, 12 Slagtere, hvoraf de fleste holde 1 Svend og Befordring, 10 Skomagere, 10 Kolonialhandlere, 3 Uørmagere, 7 Snedkere og Tømrere, 8 Manufakturhandlere, 7 Murere, 5 Modehandlerinder, 3 Farvere, 3 Træhandlere, 2 Gjæstgivergaarde, 3 Værts-husholdere og Restauratører, 2 Læger, 1 Dyrlæge, 4 Sagførere, hvoraf de to holde Fuldmægtige og de to tillige Kontorister, 1 Jernstøber, 3 Sadelmagere, 3 Bødkere, 2 Blikkenslagere, 2 Landinspektører, 2 Boghandlere o. s. v. Her er Herredskontor, Apothek, Thing- og Arresthus, Haandværkerforeningsbygning, teknisk Skole, Bogtrykkeri, Børnehjem, Amtssygehus og Epidemibygning, 2 Borgerskoler, 1 Realskole med Gymnastikhus, et Pigeinstitut og div. private Skoler, og snart kan der ventes Telefon*) til Byen fra Silkeborg, hvorved Herning ad denne Vej kommer i Forbindelse med Aarhus og Størstedelen af de østjyske Byer. Her findes 2 Landboforeninger, hvoraf den ene har udfoldet en

*) Telefonen er anlagt i Maj og Juni 1888.

betydelig Virksomhed i flere Retninger, for at ophjælpe Byens og Omegnens Fremvæxt. Af denne Forening har jeg i 11 Aar været Bestyrelsesmedlem, deraf i 7 Aar Formand, hvorved jeg har haft god Lejlighed til at lære dens Virksomhed at kjende. Endvidere er her 4 Klubber, hvoraf den ene »Fremskridtsklubben« politisk, 1 Haandværkerforening, demokratisk Forening, Svendeforening, Gymnastikforening, Skytteforening o. m. fl. I December Maaned 1887 er der dannet en Have- og Plantningsforening i Herning ved Medvirkning af Generalkonsul P o n t o p p i d a n i Hamborg og Oberstløjtnant D a l g a s, den utrættelige Befordre af Hedens Beplantning og Vanding. Foreningens Formand er Farver L a r s e n.

Af Embeds- og Bestillingsmænd findes i Herning for Tiden: Herredsfoged K r a r u p, Distriktslæge B e n z o n, Postexpedient og Stationsforvalter T h e i l l, Prokurator V a l e u r, Forligskommissær N. A. N i e l s e n, der tillige er Bestyrer af Sparekassen; den anden Forligsmægler, Kjøbmand M e r r i l d, bor i Bærslund, Rind Sogn, og Branddirektøren, Kancelliraad K r a r u p, tidligere Forligskommissær, bor i Skibbild, Nøvling Sogn; Præsten i Herning, J. H a n s e n, bor i Rind, som er Hovedsognet; men med Tiden, naar Kirken i Herning bliver bygget, vil Herning formentlig blive et selvstændigt Sognekald. Af Skolelærere er L a u r i d s e n, der tillige er Kirkesanger, og C h r i s t e n s e n. Af mere bekendte Mænd findes og lever i Herning: T h o m a s N i e l s e n, der begyndte som Landsbyskolelærer i Birk, blev senere Folkethingsmand i Vejle 4. Kreds og nu Landstingsmand for den sydvestlige Del af Jylland, 3: Ribe og Ringkjøbing Amter. Han er Opretter af Realskolen i Herning og en Højskole i Hammerum, hvilken nu er nedlagt, og af et Bogtrykkeri, samt Herning Folkeblad

eller »Vestjylland«, der redigeres i venstre Retning. Han er tillige Medbestyrer af Husmandskreditforeningen, hvis Oprettelse han har en væsentlig Del i. Forstander for Herning Realskole er Hans Møller; denne Skole er vel anskreven og anset for en af de bedste i Landet; den har Elever fra alle Egne af Landet. Endvidere er her praktiserende Læge Krog, Apotheker Gjørup Dyr læge Holst; Formand i Kommunalbestyrelsen er Sagfører Wedel. Foruden Wedel er der Sagfører Clausen, i 1888 valgt til adm. Direktør i den vest-sønderjyske Kreditforening i Ringkjøbing, og ad Aare vil endvidere 3 yngre Mænd nedsætte sig som Sagførere her i Byen (indskrevet i 1887). Hvorfor ikke? I 1888 er der 1 Prokurator og 4 Sagførere bosatte i Herning.

Den væsentligste Del af Byen ligger langs Landevejen og udgjør en fortsat Gade, som kaldes Østergade, Bredgade, Vestergade og Kapelvej, og strækker sig fra Laulund til Assistentskirkegaarden. Desuden findes af Sidegader: Skolegade, Bethaniagade, Nørregade, Fønnesbæksvej, Smedegade og Vejlegade, samt et stort Torv midt i Byen. Der afholdes Torvedag en Gang ugentlig (Fredag), og 7 store Markeder aarlig; desuden er der maanedlige Kreaturopkøb den 1ste Fredag i hver Maaned. Omsætningen af Heste og Kvæg er betydelig, og Handel hermed en Næringsvej for mange, og en betydelig Indtægtskilde for hele Egnen. Vestjyden er født Handelsmand. En Mængde Uldhandlere udgaa hvert Aar fra Hammerum Herred, begunstigede af et gammelt Privilegium, og mange af disse have senere nedsat sig i Landets større Byer, samlet sig Formue og ere blevne ansete Mænd, som: Grossererne Haunstrup, Fønnesbeck og Birk, og Silke- og Klædehandler Schmidt af Kjøbenhavn.

Haunstrup har for flere Aar siden foræret en Altertavle til Herning nye Kirke; men, da man ikke godt dengang kunde opbevare den her, og Kirken; af Mangel paa Midler, først senere kunde opføres, blev

den med velvillige Imødekommenhed givet Plads paa Christiansborg Slot, for der at opbevares, indtil den kunde tages i Brug. Ved Slottets kort derpaa følgende Brand gik den tabt, og nu mangler man en Altertavle til Kirken. — En vigtig og væsenlig Indtægtskilde for Byen og Omegnen er Svineproduktionen. En utrolig Masse Svin leveres ugentlig i Herning, hvor de opkjøbes af Agenter for de store Slagterier, og gaar for det meste pr. Bane til Slagterierne, men ogsaa levende til Hamborg eller England.

I Herning findes en Del Smaahaver ved Stederne, og større: ved Partikulier, forhenværende Apotheker, J. C. Møllers Sted, ved Herninglund, Laulund, Herningsholm og Nørholm, hvor der er smaa Plantager ved Siden af. Herningsholm er navnlig bekjendt for sin store Have, med store gamle og smukke Træer og brede Alleer.

Medens jeg har boet i Herning, har den haft flere Besøg af vore Konger, nemlig en Gang af Frederik den Syvende, i 1861, paa Gjennemrejsen til Ringkjøbing og Nørre-Vosborg, med Gemalinde, Grevinde Danner, (Frokost indtoges paa Eydes Gjæstgivergaard), og 2 Gange af Christian den Niende, første Gang i 1868 paa Gjennemrejse til Ringkjøbing og Holstebro, med Dronningen og deres Børn, nemlig Kronprinsen, Prinsesserne Dagmar og Thyra, og Prins Valdemar, (Frokost indtoges paa Eydes Gjæstgivergaard, hvortil Byens og Omegnens Embedsmænd vare indbudne), og sidste Gang, da Kongen og Kronprinsen berejste Heden og besaa Plantagerne, efter Indbydelse af Hedeselskabet. Turen gik fra Skjern over Skarrild Krat (hvor en Frokost, given af Hedeselskabet, indtoges i et

rejst Telt), over Birkebæk, Harreskov og Høgildgaard, som da ejedes af Generalkonsul Pontoppidan, til Herning, hvortil Ankomsten var Kl. 6¹/₂. I Herning overnattede Kongen.

Herning var festlig smykket med Grønt, Guirlander, Æreporte og Flag, og henved 70 Vogne vare mødte i Skarrild Krat, dels efter Tilsigelse og dels frivillig, for at befordre Kongen med Følge og Bagage, og ledsage ham til Herning.

Hans Majestæt boede hos Prokurator Valeur, der med Familie havde rømmet sin Lejlighed, og Kronprinsen hos Kjøbmand Christoffer Eyde.

Kongens Livkusk og 2 Lakaier logerede ligeledes hos Valeur. Om Aftenen afbrændtes et Fyrværkeri i Plantagen, og Hovedgaden var illumineret.

Kl. 9 var der Festmaaltid for Kongen paa Gjæstgivergaarden »Westjytland«, i den store Sal, givet af Ringkjøbing Amtsraad.

Salen var festlig smykket med Flag og Grønt, og et torskrevet Musikkorps musicerede. Taler holdtes selvfølgelig: af Amtmanden (Bardenfleth), Biskop Balslev, Herredsfoged Feddersen m. fl. for Kongen og Kongehuset, og besvaredes af Kongen og Kronprinsen. Fra Bordet Kl. 11 gik Kongen hjem til sit Logis og strax tilsengs. Mit Hus var om Aftenen oplyst med 21 Lamper og Kandelabre og mange Lys. Næste Morgen Kl. 6 stod Kongen op, gik lidt omkring i Haven og Byen, gav Audients og kjørte derpaa Kl. 8 à 9 til Silkeborg, befodret af Egnens Beboere.

Dette Kongebesøg, d. 21. Juli 1875, staar som et lyst Minde for mig og Familie. Den Ligetremhed og Elskværdighed, hvormed Kongen optraadte, maatte vinde Enhver.

Saa mange, som Gaden kunde rumme, vare mødte, for at se Kongens Afrejse. Det var ogsaa mange fremragende og ansete Mænd, der den Dag vare samlede i min Stue til Audients.

I Kongens Følge vare, foruden hans Adjutanter, tilstede: Gehejmeetatsraad Trap, Indenrigsminister Skeel, Amtmanden, Biskoppen, Stiftets højere Embedsmænd m. fl.

Landboforeningen. Hammerum Herreds Landboforening har spillet en temmelig betydelig Rolle som et Bindeled for Omegnens Beboere. Egnens bedste og mest oplyste Mænd bleve efterhaanden Medlemmer af samme, og Initiativet til mange, ja, jeg kan godt sige, alle almengavnlig og nyttige Foretagender for Egnen og Byen paa den Tid, udgik fra denne, som den eneste Institution, der samlede Folk, særlig af Landbostanden, men ogsaa Mænd af forskellige Livsstillinger. Andre Foreninger eksisterede ikke i en Række af Aar her paa Egnen, hvor Herning var Midtpunktet.

Alt, hvad der kunde tjene til Byens og Egnens Gavn og Opkomst, diskuteredes i Landboforeningen, og Kommiteer nedsattes i denne til at arbejde videre i det bestemte Øjemed. Fra denne udgik saaledes Sparekassen for Herning og Omegn (Hammerum Herreds Sparekasse), Jernbanen, Telegrafene; Byen fik et Torv, og en Torvedag ugentlig (Fredag) vedtoges, Forslag til Markeders Afholdelse, og Dyrskuer, Omlægning af Veje m. v. Da der efter Krigen 1848—50 var kommet mere Bevægelse ogsaa i Landbovæsenet, og Landboforeninger dannedes trindt om i Landet, fik ogsaa Hammerum Herred sin Landboforening, som oprettedes i Begyndelsen af Halvtredserne, med det Formaal at fremhjelpe Landbrugets Opkomst. De Mænd, der have Æren herfor, vare: Herredsfoged, Kammerjunker Tillisch, Kancelliraad Krarup til Skibildgaard og Proprietær Wulff, Herningsholm. Foreningen fik Navnet »Landøkonomisk Selskab« for Hammerum Herred. Der havde vel tidligere, omtrent midt i Fyrgerne (1846), været gjort Til-

løb til Dannelsen af en saadan Forening, som en Aflægger af det kgl. Landhusholdningsselskab, af Amtmand, Greve Schulin og Justitsraad Fjelstrup til Sindinggaard. Den antog Navnet Landbrugsselskab, men vilde ikke trives. Efter Afholdelsen af nogle Møder døde den hen.

Det landøkonomiske Selskab fik nogen, skjøndt liden Tilslutning, men voxede dog efterhaanden i Medlemsantal, og udrettede en Del, navnlig ved at forskaffe hvert Aar fra Riegels Planteskole i Viborg en Del billige Naaetræplanter, som athændedes eller uddeelt til Hedeboerne, og ved Afholdelse af Dyrskuer, som fik Understøttelse af Staten til Uddelelse af Præmier til de bedste Dyr hvert Aar. Interessen aftog efter nogen Tids Forløb, men voxede heldigvis igjen i Tredserne og Halvtjerdserne. Kancelliraad Krarup, som var det ledende Element i Foreningen, blev efter Tillischs Forflyttelse til Bjerre Herred i Midten af Halvtredserne, dens Formand, og han blev i denne Stilling indtil 1864, da undertegnede Valeur afløste ham som Foreningens Formand; jeg havde da i 4 Aar fungeret som Selskabets Sekretær. Bevæggrunden til, at Krarup trak sig tilbage, var en Tvivl om at kunne vedligeholde Interessen for Foreningen, der syntes at hensygne. Under mislige Forhold*) overtog jeg — for at hindre Foreningens Opløsning — Formandsposten, som jeg beholdt i 7 Aar, indtil Hensynet til mine mange andre Forretninger gjorde det nødvendigt for mig at opgive denne Stilling. Blandt disse var navnlig Oprettelsen af Hedebanken, som af Generalkonsul H. Pontoppidan var lagt paa mine Skuldre, og som krævede saare meget Arbejde og Skriveri, og min Virksomhed som Repræsentant og Forretningsfører for Hedeselskabet paa denne Egn. Jeg var sam-

*) Foreningen maatte i nogle Aar afholde sine Møder i en Tørvelade ved Gjæstgivergaarden af Mangel paa andet passende Lokale. Undertiden, navnlig til Foredrag, fik man Lov til at benytte Tinghussalen; dog kun efter speciel indhentet Tilladelse hver Gang.

tidig Formand i Bestyrelsen for Sparekassen og dens Bogholder, og Formand i Jernbanekomiteen m. v.

I den Tid, jeg var Formand, antog det landøk. Selskab paa mit Forslag Navnet Landboforening, hvilken Benævnelse var bleven almindelig gængs i de Foreninger, der oprettedes trindt omkring i Landet, og nye Love, saavel for Foreningen som for Dyrskuet, bleve udarbejdede og vedtagne.

I den Tid, jeg var Foreningens Formand, blev der arbejdet stærkt paa at faa en Jernbane, først fra Skanderborg til Silkeborg, som Landboforeningen støttede, og da dette var naaet, derefter fra Silkeborg til Herning.

Der holdtes iøvrigt Foredrag i Landboforeningen af Forskjellige, som Bestyrelsen formaaede dertil, som kemiske: af Lærer Rasmussen i Tarm, om Husfliden af Lærer Rom, og af enkelte Mænd her paa Egnen, som Højskoleforstander Jeppesen, Formanden og andre. Disse Foredrag vandt Tilslutning; Træplantning anbefalede og fremmedes m. v.

Landinspektør Klein afløste mig som Formand i Landboforeningen og fungerede i nogle Aar, men da han ikke taalte Modsigelse, blev han snart kjed deraf, og derefter har Foreningen haft efterhaanden forskjellige Formænd og Bestyrelser, som hyppig skiftede, indtil nu, da den ved et politisk Træk for nogle Aar siden blev delt i 2. Landvæsenskommissær N. Mouritsen er nu Foreningens Formand, og den tæller 364 Medlemmer, medens Proprietær Tolderlund er Formand for den konservative, »Landboforeningen for Herning og Omegn«.

Den uheldige Tanke, at Politik skulde blandes ind i alt, selv i en saa uskyldig Institution som en Landboforening, gjorde sig ogsaa gjældende i denne i politisk Henseende fanatiske Egn, hvorfor man viseligen besluttede at afsætte den gamle Bestyrelse, med Tolderlund som Formand, ved et coup de main, og vælge lutter Venstremænd ind i Bestyrelsen. Dette fremkaldte Rivninger og Misnøje, som gav Stødet til Dannelsen af en

sideordnet Landboforening. Dette er uheldigt, til Skade for Foreningen og Splittelse i Landbostanden.

Hedeselskabet. Hele Jylland har i Fortiden været bevoxet med Skov. Derom bærer Jorden paa mange Steder Vidne, og derfor taler en Mængde Landsbyer med Endelsen »Skov«. Men i Tidernes Løb ere Skovene, formedelst Befolkningens Vandalisme, Havesyge og Uforstand, blevne omhuggede — maaske har ogsaa indvandrede fjendtlige Hære hjulpet med dertil —, saa at der ikke nu findes nogen Skov vest for Silkeborg indtil Vesterhavet — en lille Skov, Nørholm Skov ved Varde, dog undtagen. Følgen derat er, at Vesten- og Nordenvinden stryge uhindret over den jævne Flade af Heder og Marker, gjør Klimaet barskt, koldt og tørt, til Skade for Vegetationen i det hele taget. Dette indsaa Regjeringen for en 100 Aar siden, og begyndte at anlægge større Plantager, dog mest i Midtjylland, for Statens Penge, som: Gjøddinggaards, Palsgaards, Stendalgaards og Felding Plantager; men, dels var man ikke altid heldig med Forsøgene, dels tog det lang Tid, før Skovene voxede til, og dels kostede det enorme Summer. Endnu er, eller i alt Fald var, der den Gang, over 100 Tdr. Land Hede i Nørrejylland, og da den uheldige Krig i 1864 berøvede Danmark stort Landomraade, 3 Hertugdømmer, opstod naturligen den Tanke hos flere fædrelandssindede Mænd, om det ikke var muligt at vinde nogen Erstatning for det tabte ved Hedernes Kultivering og Beplantning.

Allerede noget tidligere havde enkelte private Mænd søgt at plante omkring deres Gaarde, som: den bekjendte Justitsraad, senere Etatsraad, Fjelstrup til Sindinggaard — Stænderdeputeret —, der anlagde en Plantage ved Gaarden, og i Tale og Skrift opmuntrede Folk til at tage fat paa Plantning. Dette frugtede dog

ikke meget. Almuen betragtede Sagen med Lige­gyldighed, og kun faa vovede Forøget.

Da var det, at en Del behjærtede, fædrelands­sindede Mænd, med Ingeniørkaptajn E. Dalgas i Spid­sen, der, efter at have drøftet Sagen en Tid lang i Blade og ved Pjecer, traadte sammen — Mænd fra alle Egne af Jylland — til et Møde i Silkeborg, i Efteraaret 1866, og oprettede der et Selskab med Formaal: Hedens Kultivering, Opdyrkning og Beplantning, der gaves Navnet »Det danske Hedeselskab«. Selskabets Bestyrelse kom til at bestaa af 3 Mænd: Holjægermester Mourier-Petersen til Rugaard, Ingeniørkaptajn E. Dalgas i Aarhus og Overretsprokurator G. Morville i Viborg, senere Justitssekretær ved Overretten, og af indtil 20 Repræsentanter fra Jyllands forskjellige Egne, hvis Op­gave det var at virke for Sagen og samle Medlemmer — Minimum af Kontingentet 4 Kr. aarlig —, ligesom der ogsaa blev ansat en hel Del Forretningsførere trindt omkring, ikke blot i Jylland, men ogsaa paa Øerne og i Kjøbenhavn. Sagen vandt hurtig Tilslutning, og Bestyrelsen arbejdede ihærdigt og ufortrødent. Kaptajn Dalgas rejste omkring paa Heden og holdt en Mængde Møder med Beboerne, for at danne Aktieselskaber til Beplantning og Engvanding, hvormed Begyndelsen blev gjort i Egnen omkring Herning ved Kjøbet af Jord til en Planteskole ved Herning, og af Gaarden Høgild­gaard, oprindelig 2 Bøndergaarde, en Mil syd for Herning, paa over 1600 Tdr. Land, og hvoraf 1200 Tdr. Land nu er beplantet med Naaletræer, ligesom der ved Gaarden er en smuk Have med mange og store Træer, ogsaa Løvtræer. Høgildgaard blev kjøbt af General­konsul H. Pontoppidan, og af ham beplantet. Dette kostende ham mange Penge, men højmodig, som han er, har han skjænket meget til velædige Øjemed her paa Egnen. Senere kom til de tilstødende Plantager: Harreskov, Birkebæk, Provsthuus, Sædhøi og Holt; ved hvis Kjøb m. v. jeg assisterede Dalgas, lige-

som jeg ogsaa, forsaavidt min Tid tillod det, ledsagede ham paa hans Møder hos Hedeboerne. Nu ligger der — i een Flade og begrændset Omkreds — dersteds en samlet Plantning — Plantningen er dog endnu ikke helt fuldført — at circa 5000 Tdr. Land.

De først plantede Træer ere allerede høje — 2 à 3 Gange et Menneskes Højde — og Plantningen lykkes i det hele taget godt; men paa Grund af Klimaets og Jordbundens Beskaffenhed — der er t. Ex. Flyvesand imellem — gaar Opvæksten kun langsomt frem og tager Tid, og Efterplantninger maa hist og her ske; men fremad gaar det, og om en 50 Aar vil Egnen faa et ganske andet Udseende end hidtil. Jeg kan iøvrigt hen- vise til Hedeselskabets Tidsskrift og skal kun her notere, at der for Tiden (1888) er 450 Plantager, som ere dannede af Hedeselskabet eller ved dets Hjælp, og over hvilke det ved Hjælp af dets Skovridere og Assistentter fører Tilsyn med Arbejdet. Hedeselskabet begyndte med 3 Skovridere, men har nu, paa Grund af Arbejdets Omfang, antaget flere. De ældste ere Borch, Fritz og Hecquet. Nogle enkelte Plantager, som Birkebæk, Hesselvig og Lyng, ejer Hedeselskabet selv som Forsøgsstationer.

Disse Hedeplantninger have givet de fattige Hedeboere deromkring en stadig og god Fortjeneste ved Hullegravning, Plantning, Lugning etc., som her skal noteres.

Paa Voldsgaard Ejendom, mellem Høgildgaard og Harreskov Plantager, ligger 2 meget store Kæmpehøje, »Bauehøje«, hvorfra der er en vid Udsigt over hele Egnen. Disse ere indkjøbte af Hedeselskabet og nu fredede. Foruden ved Plantning har Hedeselskabet virket ved Engvanding og Mergelsøgning. I Jyllands Hedeegne findes heldigvis en hel Del Aaløb, havende sit Udspring i de højere liggende Dele af Midtjylland, og løbende mod Vest med Udløb i Vesterhavet.

Blandt disse er Skjerna i den sydlige Del af Hammerum Herred den største (Hovedkanalen, som er

gravet langs med Aaen, er c. 4 Mil lang). Den har en Del Tilløb af mindre Aaer og Bække, og sit Løb igjennem Skjernaadalen, 3: en Lavning med Eng ved begge Sider. Disse Enge have en rig Værdi for de fattige Hedeboere med deres simple, magre Agerjorder. Beboerne havde derfor allerede tidligere søgt at frugtbargjøre Engene paa begge Sider af Aaen ved Opstæmning, Vandhvirvler, eller Møller, og Vanding, men dette var alt primitivt før Hedeselskabet traadte til, og omfattede kun en liden Flade langs med Aaløbet. Hedeselskabet fandt snart paa at udnytte Vandets Benyttelse ved Gravning af Kanaler, som føres ikke blot over Engene, men ogsaa helt op over Agerjorden. Paa den Maade sættes Vandet op over betydelige Arealer, navnlig i Sognene Arnborg, Skarrild, S. Felding og Borris. Ikke blot Engene frugtbargjøres paa den Maade ved Vandets Hjælp, men ogsaa Agerjorden, saavidt Vandet rækker, og kan føres derover.

I Skarrild Sogn skal jeg nævne Gaarden Hesselvig, som ejes af Hedeselskabet, og hvis magre Hedejorder ere forvandlede til frodig Eng, hvor man om Sommeren gaar i Græs til Knæerne, og hvortil indavles aarlig en betydelig Del Hø, som dels sælges paa Roden uhøstet, og dels bjerges, presses i store Bundter og sælges, og er meget efterspurgt. I Skarrild og navnlig i Felding ved jeg af egen Erfaring, at Marker, der tidligere vare golde og ufrugtbare, og næppe frembragte tørt Græs til nogle Faar, nu ved Vanding fra Kanalen ere bragte til at give frodig Sæd og Græs. Beboerne ere derfor Hedeselskabet meget taknemmelige for dets Virksomhed og have ej Grund til andet, idet deres Ejendomme ere stegne dobbelt, ja flerdobbelt i Værdi, siden de fik Vandet til at risle over Jorderne. Dette kunde de selvfølgelig ikke faa uden Pengeoffer, som navnlig i Begyndelsen kunde være trykkende for enkelte; men, efter at nu Sidekanalerne ere gravede og Vandingen fuldført, er Byrden forsvindende i Sammenligning med den Nytte. Vandet yder.

De tilstødende Aaløb, N. Vium Aa og Kideris Aa m. fl., have ogsaa faaet deres Kanaler og Vandingsanlæg.

Hedeselskabet yder ogsaa Hedeboerne Hjælp ved at antage Mærgelsøgere, som paa mange Steder have fundet Mergel, hvor dette ikke før har været sporet, og det er ved Hedeselskabets Hjælp og Medvirkning, at 2 store Foretagender, det ene, Mærgelsporbanen fra Damholt i Bording over Sunds og Ørre til Hodsager, — en Hestebane —, er bleven bygget og i Drift, og som forsyner Beboerne af de Egne, hvorigjennem den gaar, med Mærgel, som de ej tidligere have haft, for en billig Penge.

Den anden Mærgelbane er Givebanen — $3\frac{1}{2}$ Mil lang —, som blev aabnet for et Par Aar siden af Hedeselskabet. Den drives ved et lille Lokomotiv og afgiver tilstrækkelig Mærgel til denne Egn for en lille Betaling.

Hedeselskabet har i mange Aar virket for Plantning, dels omkring Gaarde og Huse, og dels ved smaa Plantager. I den senere Tid søger det at danne Selskaber paa Hedeegnene med det Øjemed at virke for Plantning og Haveanlæg omkring Gaarde og Huse paa Heden, og at opmuntre til Havedyrkning, og afgiver eller forskaffer Hedeselskabet saavidt muligt gratis Planter til disse Foretagender ved Bidrag af Staten. Til Mærgelbanerne, som fremdeles staa under Hedeselskabets Tilsyn (Ingeniør Brøndsted), har Staten givet rentefri Laan.

Hermed maa jeg standse, idet jeg henviser til Hedeselskabets Skrifter, som ere meget udbredte, ikke blot blandt Hedeboerne, men i hele Landet. Hedeselskabet nyder overalt fortjent Agtelse og Tillid, og infet har glædet mig mere, end at være aktiv Medlem af dette Selskab siden dets Stiftelse i 1866.

De Ekursioner, som Hedeselskabets Bestyrelse og Repræsentanter gjøre, i Reglen hvert andet Aar, i Hederne og til Plantagerne, ere sande Festtog paa 30

à 50 Vogne og derover, som Landboerne i de paagjældende Egne gratis afgive, og hvori Medlemmer kunne deltage (vide Kongerejsen i 1875).

Repræsentanterne samles en Gang aarlig med Bestyrelsen, for at gennemgaa Regnskab og Budget.

De ordinære Møder holdes i Aarhus, hvor Hovedkontoret, hvis Chef er Oberstløjtnant Dalgas, er beliggende.

Sparekassen. Det havde længe været et føleligt Savn for Byen og Omegnen, at man ikke havde et lokalt Pengeinstitut, hvor mindre Beløb kunde laanes. Man var i saa Henseende henvist til Sparekasserne i Holstebro og Ringkjøbing. Men disse Kasser forsynede først og fremmest deres egen By og Omegn, og kun, naar der var Penge tilovers i Kassen, kunde Hammerum Herreds Beboere komme i Betragtning. Men da var der jo endnu den Anstødssten, at der fordredes sikker Kaution, og at Laantagernes og Kautionisternes Soliditet ikke let kunde være Bestyrelsen tilstrækkelig bekjendt, saa denne maatte ogsaa konstateres fra Autoriteter eller dem bekjendte Mænd, førend Laan kunde blive bevilgede eller givne.

Der havde dertor oftere været gjort Forsøg paa, saavel udefra, som i det landøkonomiske Selskab, at faa en Sparekasse oprettet i Herning, og flere Komiteer havde i den Anledning været nedsatte, uden at man opnaaede noget Resultat. Medens jeg var Formand i Landboforeningen, kom Sagen atter paa Bane, og der blev valgt en Sparekassekomitee, hvori jeg blev Formand. Denne tog nu kraftig fat paa Sagen, og da den indsaa, at det ikke kunde gaa, naar der ikke var et Grundfond til Sikkerhed for indskudte Penge, blev der arbejdet paa at faa Aktier tegnede à 100 Kr. indtil et Beløb af 3000 Rdl. eller 6000 Kroner.

Det lykkedes ogsaa hos Byens og Omegnens bedste Mænd at faa et saadant Beløb tegnet inden kort Tid, og Hammerum Herreds Spare- og Laanekasse oprettedes, Lovene udarbejdedes og forelagdes en Generalforsamling i Herning d. 8. Marts 1868, vedtoges og underskrevs af den valgte Bestyrelse, Prokurator W. T. Valeur som Formand, J. Chr. Møller, Niels Merild, N. A. Nielsen, Morten Mikkelsen Nørgaard, Froberg og K. Andersen. Sparekassen begyndte da sin Virksomhed d. 1. Juli 1868. Bestyrelsen var ulønnet, kun Formanden, i Egenskab af Bogholder, fik en liden Løn — 60 Kr. aarlig — for sin Ulejlighed.

Sparekassen vandt hurtig Tilslutning og Tillid, og Indskudene, hvorfor Bestyrelsen personlig indestod, og hvorfor Aktiekapitalen desuden — indtil et Reservefond kunde blive samlet — skulde tjene til Sikkerhed, tog til, og i Forhold dertil Udlaanene. Sparekassen havde sit eget lejede Lokale hos Kjøbmand K. Andersen, og Formanden og 2 Bestyrelsesmedlemmer samledes dér 1 Gang ugentlig for at modtage Indskud og ordne Laanene. I Aarenes Løb har Sparekassen vundet i Anseelse, Størrelse og Soliditet. Den holder nu Møder 3 Gange om Ugen, ligesom ogsaa Bogholderen paa de andre Dage er til Stede i Lokalet visse Timer om Dagen for at expedere løbende Forretninger. Foruden Bogholderen er der nu en lønnet Hjælper (Kontorist), hans Datter, Mariane Nielsen, der er godt hjemme i alle Sparekassens Forretninger.

Sparekassen har nu sin egen 2-Etages Bygning og et stort Reservetond.

Den har været til stor Gavn for Byen og Omegnen.

Indtil 1. Juli 1874 var jeg Formand og Bogholder i Sparekassen, men saa mig da nødt til at trække mig tilbage, da jeg samtidig, og forinden, var bleven Formand i Hedebankens Bestyrelse, hvilke 2de Bestil-

linger man mente ikke kunde forenes i én Person i tvende konkurrerende Instituter.

Hedebanken. I Slutningen af Aaret 1871 var jeg af Generalkonsul H. Pontoppidan i Hamborg bleven anmodet om at søge dannet en Bank i Herning, hvor Hedeboerne let kunde blive forsynede med Penge til Hedernes Opdyrkning og Beplantning, idet han lovede mig sin Medvirkning, baade med Penge, og sin Indsigt i Bankvæsenet. Kun modstræbende gik jeg ind herpaa, da det dels var et ukjendt Felt for mig, og dels vilde optage meget af min iøvrigt knappe Tid, og skade mig i min Sagtørerforretning — mit Levebrød —, hvorfra Tiden maatte tages.

Paa hans og andres indstændige Anmodning, og med Løfte af Kaptajn E. Dalgas om hans Hjælp med Raad og Daad, lovede jeg at gjøre Forsøget — i det Haab, at Institutionen med dens Formaal vilde blive til Gavn for Egnen. Pontoppidan tegnede sig strax for en Del Aktier, og fik andre af sine Bekjendte og Rigmænd til ogsaa at tegne sig for større Summer, saa at Aktiekapitalen, 115,000 Kr., inden kort Tid blev tegnet. I Efteraaret 1872 begyndte Banken sin Virksomhed med en Direktion, bestaaende af H. Pontoppidan, W. T. Valeur som Formand og Bogholder, og M. Petersen i Herning, foruden et Repræsentantskab af 12 Medlemmer fra Jyllands forskjellige Egne. Det viste sig snart, at Bankens filantropiske Formaal, at gjøre Udlaan til Hedeboere mod billig Rente, var uholdbar, da Aktiekapitalen nødvendigvis maatte blive angreben og svinde ind, uden at kunne erstattes. Banken gik derfor inden kort Tid over til at blive en slet og ret Diskontobank, og havde i Begyndelsen af denne Overgang meget at kæmpe imod, og kunde ikke vinde almen Tillid, navn-

• Æg hos andre Banker, med hvilke den nødvendigvis maatte sætte sig i Forbindelse. Da jeg var ukyndig i dobbelt Bogholderi, blev jeg nødt til, efter at Banken var bleven Diskontobank, at opgive min Stilling som Bogholder, men forblev i Bestyrelsen som Direktør og Kasserer indtil i Maj 1883, da Administrationen omorganiseredes. Bogholderen, Landinspektør Klein blev da administrerende Direktør, Kasserer og Bogholder, samt ene Expedient daglig. Hans Medbestyrere bleve Tolderlund og Herredsfuldmægtig F. W. Jensen.

Bankens Oprettelse og Organisation var forbunden med stort Besvær, navnlig paa Grund af, at der ikke paa den Tid var Trykkeri i Herning. Ogsaa Bøger og Protokoller maatte skaffes andetsteds fra (Aarhus). Jeg maatte føre en vidtløftig Korrespondance i Anledning af Aktietegningen og med Pontoppidan, som boede i Hamborg, og til Smaalighed fordrede sig holdt a jour med Sagens Gang og ikke kunde begribe eller sætte sig ind i de Vanskeligheder, der vare at overvinde.

Banken kunde ikke vinde Befolkningens Sympati, og man var utilfreds med de høje Renter, som vare en Nødvendighed for dens Existens. Imidlertid forskaffede Banken Penge, og det ikke saa faa, til Egnen, som let kunde udlaanes, og har vel ogsaa saaledes gjort Egnen Nytte. Den er nu ret godt funderet og har vel ogsaa en Fremtid for sig.

I 1883 satte jeg mig i Forbindelse med Silkeborg Bank, og har derfra haft en Del Penge til Udlaan.

Sessionen. En vigtig Begivenhed for Herning var, at Sessionen for en Del Aar siden kom til Herning, i Stedet for at den tidligere blev afholdt, for Hammerum Herreds Vedkommende, dels i Holstebro, dels i Ring-

kjøbing, hvor Mandskab, Lægds mænd og Lægdsforstandere maatte give Møde. Man havde længe været klar over den store Bekostning og det Tidsspilde, der var forbunden med at foretage disse Rejser i Anledning af Sessionen hvert Aar, som hver Gang medtog 2 à 3 Dage. Nu derimod kan Sessionsmødet, selv for de længst bortliggende Sogne, endes paa een Dag, og ved Jernbanens Hjælp med ringe Bekostning. Det var atter her Landboforeningen, der flere Gange og ihærdig tog Initiativet til denne Sags Fremme, da Udskrivningschefen ikke var stemt herfor, under Paaskud af, at Byen ikke havde tilstrækkelige Lokaler til at huse Sessionspersonalet. Omsider, som Byen udvidedes, faldt denne Grund bort, og Sessionen bliver fremtidig holdt i Herning.

Postvæsenet. Jeg har forhen yttret, at Kommunikationen til Herning i 1852 var yderst mangelfuld og ringe. Der var nylig bleven etableret en Postexpedition i Herning, og et Par Gange ugentlig kjørende Post til Ringkjøbing og Holstebro. Snart kom der ogsaa ridende Post i Gang nogle Gange ugentlig til Silkeborg, som gik over til at blive en kjørende Post i aaben Vogn, og derefter Diligence over Silkeborg til Aarhus et Par Gange ugentlig, og senere daglig.

En bekjendt Postkontrahent, den første paa den Tid, der saagodtsom havde alle kjørende Poster fra Herning, var Laust Sørensen — almindelig kaldet Laust Post —, tillige stor Hestehandler. Han besørgede samtidig Extraposten og havde en udmærket Samling af gode Heste. Kammerassessor Hansen — en dygtig Postmand, nu Postmester i Præstø — var den Gang Postexpedient og vel anskreven hos sine Foresatte. Han var ogsaa meget afholdt af Beboerne, og blev et Par Gange — medens han var her — konstitueret som Post-

mester i Aarhus. I Aaret 1862 blev Løjtnant Theill hans Afløser i Herning, da Hansen forflyttedes. Da Theill kom hertil, gik følgende Poster: Daglig Diligence fra og til Silkeborg og Aarhus, ligesom til Ringkjøbing og Holstebro, og 3 Gange ugentlig aaben Personvogn til Vejle. Byens og Omegnees Beboere maatte selv hente og aflevere deres Postsager paa Posthuset i Herning.

Nu i 1888 gaar der daglig Diligence fra og til Holstebro, Videbæk — med Fortsættelse til Ringkjøbing — og til Vejle; 14 Jernbanetog daglig, deraf 8 Posttog.

Fra Herning udgaar daglig, om Formiddagen, 3 kjørende og 8 gaaende Landposter, der returnere om Eftermiddagen. Desuden er der 35 gaaende Landposter i Postdistriktets Sidebudgange. Postdistriktet er Hammerum Herred, Vorgod Sogn, Faster og Borris Sogne, samt en Del af Brande Sogn. Postforbindelsen er saaledes i en enorm Grad udviklet her, til stor Gavn for denne vidtstrakte Hedeegn, hvorfor man kan takke vor ihærdige, dygtige og arbejdsomme Postmester. Posten føres daglig ud til de fjerneste Egne og Steder i Distriktet. Der er næppe noget Sted eller Egn, der har det bedre i saa Henseende, de fleste derimod ringere. En Husmand paa Heden, $\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej fra Postruten, klagede engang i Avisen over, at Posten ikke hver Dag blev bragt i hans Hus. Der blev anstillet Undersøgelse, og det viste sig, at han ingen Aviser holdt, og kun fik eller afsendte 1 à 2 Breve maanedlig. Man fandt da, at dette var et vel stift, næsten frækt, Forlangende, og Klagen blev derfor afvist, og han henvist til nærmeste Brevsamlingssted. Man kan ogsaa stille urimelige Fordringer til et velvilligt Postvæsen! I Distriktet er der 17 Brevsamlingssteder med 17 Brevkasser, og desuden 264 Brevkasser.

I 1873—74 var indgaaede Breve c. 44,000 Stkr., i 1886—87 udgjorde disse over 274,000. I samme Aar (1886—87) var indgaaede Postanvisningers Antal 5886

Stkr. til Beløb 130,641 Kr., Nr.-Antal af Aviser til Udlivering 5271,785; Antal af almindelige Pakker 8358, indgaaet, og af Værdisager 9617 Stkr. til Beløb 1,354,000 Kr. De Rejsendes Antal med Posterne 1490 Personer. De udgaaede Forsendelsers Antal af alle Slags ere gennemgaaende større end det tilsvarende af indgaaede Postforsendelser, men derom udfærdiges ingen Opgjørelser. Ankommende og afgaaende Poster er ugentlig 112, deraf Natposter 7 (i 1886 og 1887) mod 34 Dagposter og 20 Natposter i 1873—74. (Fornævnte statistiske Oplysninger ere mig velvillig meddelte af Postmesteren, og ere saaledes at anse for korrekte.)

Uagtet Brevomvexlingen fra Herning Postkontor, og ligeledes Pakkepostforsendelsen, er forøget og nu saa enorm stor, er Herning dog ikke naaet til at blive et kgl. Postmesterembede, men det er ikke Postbestyrelsens, men de politiske Forholds Skyld, da det af Ministeriefforlængst er indstillet til at gaa over til Postmesterembede, med forøget Løn for Postmesteren. Men Lovforslaget har ikke kunnet naa igjennem i Rigsdagen.

En Gêne for Byen er det, at Postkontoret, siden Jernbanen kom, blev forlagt fra Byen til Stationen, en 10 Minutters Gang fra Byen. Men til Gjengjæld blive Postsagerne ved Bud ombaaret i Byen 4 Gange daglig, ligesom der ogsaa er en Brevkasse anbragt midt i Byen, som tømmes 4 à 5 Gange daglig.

Telegrafén. Den 1ste December 1871 aabnedes Telegrafstationen i Herning. Postmester Theill blev Telegrafbestyrer hersteds.

Jernbanen Silkeborg—Herning. Den 28de August 1877 aabnedes Herning—Silkeborg-Banen, hvorved Kommunikationen lettedes med Østjylland. Banen støder i Skanderborg til Hovedbanen. Herning staar da saaledes i direkte Forbindelse ikke blot med hele Østjylland, Fyen, Sjælland, Kjøbenhavn, men ogsaa sydpaa med Hamborg og Tyskland. Ved Banen Langaa—Viborg—Skive—Struer staar den ogsaa, skjøndt ved en betydelig Omvej, i Forbindelse med Vestbanen. Herning—Silkeborg-Banen havde længe daarlige Udsigter til at komme frem, da Regjeringen ikke vilde bygge den. Da var der en behjærtet Mand, Kammerraad — senere Etatsraad — Møller i Ringkjøbing (for Resten ogsaa administrerende Direktør for den vest-sønderjydske Kreditforening), der søgte og fik Koncession til at anlægge denne Bane.

Det lykkedes ham ogsaa ved sine gode Forbindelser, navnlig med Landmandsbanken, at fuldføre dens Bygning (Entreprenørerne Laurids Petersen og Vætsholtz), og erhvervede sig ved dette store og dristige Foretagende hele Omegnens Tak. I Herning blev der givet en større Fest for ham paa Gjæstgivergaarden »Vestjylland«, og i Anledning af Banens Aabning gav Møller og Landmandsbanken Festmaaltid i Herning (Hotel Eyde), og i Silkeborg, for en stor Del af Byens og Omegnens Mænd, Kommissarius ved Banen, Kammerherre Jensen fra Horsens, Entreprenørerne, alle, der havde haft med Anlægget at gjøre, Amtmand, Herredsfoged, Amtsraadet m. v. Aabningsdagen den 28de Oktober 1877. Jeg var med som indbudet.

Kort efter blev Banen kjøbt af Staten. Efter Sigende havde Møller ikke nogen penkuniær Fordel ved dette store og gavnlige Foretagende.

Herning—Skjern-Banen. Staten byggede Herning—Skjern-Banen — Entreprenørerne vare L.

Petersen og Vætsholtz — og samme blev aabnet den 1ste Oktober 1881. Herning havde nu Baneforbindelse baade med Øst- og Vestlandet.

Der har fra Tid til anden været flere Projekter oppe om at faa en Bane fra Holstebro til Herning og Vejle og fra Viborg til Herning. Men videre er det ej kommet, og Projekterne ville nok faa Tid at vente. I 1888 er der sammentraadt en Kommission for at forberede Vejle -Holstebro-Banen. De trange Tider og Standsning i Lovgivningsværket have ikke været gunstige for slige Foretagender, der ikke kunne realiseres uden Pengeoffer.

Ved Banen til Skjern er Forbindelsen med Esbjerg, Danmarks bedste Udførselshavn, bleven betydelig lettet. Jeg skal endnu tilføje, at Beboerne i Hammerum Herred, og de Banen tilstødende Herreder, have maattet yde Bidrag til begge Baners Anlæg.

Fester. Af større Fester, afholdte i Herning, skal jeg tørst nævne: dem ved Kongebesøgene, navnlig den i 1875 som den største, og ved Jernbanernes Aabning; for Kammerraad Møller, for Distriktslæge Wedel ved hans Afgang, for Justitsraad Feddersen i Anledning af hans Afsked som Herredsfoged og ved Hedeselskabets Repræsentantmøder og Exkursioner paa Heden, hvortil komme de aarlige Gilder i Anledning af Klubbens og Haandværkerforeningens Stiftelse, o: deres Stiftelsesfester.

De fleste af disse Fester have været meget vellykkede og interessante, og gode Taler ere jevnlig holdte ved disse Lejligheder.

Endnu skal jeg nævne en Fest for Aarhus Sangforening, da den gav Koncert her i Herning til Fordel for en eventuel ny Kirke.

Herning Lystanlæg. Herning har sit Lystanlæg, nemlig oprindelig Hedeselskabets Planteskole, vest for Byen, 2½ Td. Land, som af Skovrider Borch, der havde købt den af Hedeselskabet, ved sin Afrejse herfra i 1886 solgtes til nogle Mænd i Herning, der som Aktieselskab i et Antal af 60 nu ejer den, og har omdannet den til et Lystanlæg. Prisen var 3500 Kr. foruden 500 Kr. til Omdannelsen til Anlæg for Byen. I Bestyrelsen for dette Anlæg er Partikulier J. C. Møller, Sagtører Clausen, Eugen Tolderlund, N. Pagh, H. C. Gottfredsen og Gartner J. Joh. Østergaard.

Assistentkirkegaard. Der havde i længere Tid været følt Trang til en ny Kirkegaard, og i Komiteen til denne var: Theill, J. C. Møller, Tolderlund, N. A. Nielsen, Prokurator Valeur, J. Eyde m. fl. Den ny Kirkegaard, beliggende noget vest for Herning ved Planteskolen, Assistentkirkegaard kaldet, blev tagen i Brug i Aaret 1873 og benyttes nu af hele Byen og Sognet. Ved samme er opført et Ligkapel, som benyttes meget; paa Kapellet er en Klokke. Ved Kirkegaarden er ansat en Graver. Den nuværende Bestyrelse for Kirkegaarden er J. C. Møller, M. Clausen og J. Eyde.

I 1887 er der opført et Børnehjem, vesten for Byen, efter privat Initiativ af H. C. Bertelsen af Lundgaard.

En ny Kirke er under Opførelse i Herning (1888) og den gamle, daarlige Kirke er nu nedreven. Midlertidig benyttes »Bethania«, hvortil i Aar (1887) er bygget et Vaabenhus, efter Initiativ af W. T. Valeur, Uhrmager J. Østergaard og P. Pallesen, samt foretaget nogle Forandringer indvendig, for at skaffe bedre Plads og Komfort.

Kirken, som har faaet et Statstilskud af 31,500 Kr. og vil koste 60,000 à 70,000 Kr., med Orgel og indvendig Udstyrelse, vil blive færdig til at tages i Brug i Efteraaret 1889. J. C. Rønnow, A. Madsen og N. Eriksen, alle Murere i Herning, have faaet Kirkens Optørelse i Entreprice. Grundstenen til Kirken blev højtidelig nedlagt den 15de Juni 1888 af Provst Blom i Overværelse af en stor Forsamling fra By og Land.

En Pergamentsrulle, hvis Indskrift han oplæste, blev, tilligemed nogle Mønter, nedlagt i en Flaske, som blev indsat under Grundstenen, og derpaa tilmuret.

Der er et Brandkorps i Herning og et Par Sprøjter m. v.

I Herning er en Gymnastikforening, en Skytteforening og en Sangforening, samt en teknisk Skole, en Realskole, to Borgerskoler, et Pigeinstitut og et do. mindre.

Her er en Afholdsforening, en Forbrugsforening, en Lotterikollektion for Klasselotteriet, og 2 Industrielotterier, en meteorologisk Station og et Bog- og Avis-Trykkeri. Der findes en Brandforsikring for Løsøre, »Hammerum Herreds Brandassuranceforening«, som holder sine Møder i Herning.

Medens jeg indtil 1869 boede i Birk By, fik jeg i Forening med Landinspektør Klein dannet en Kreaturforsikring for Gjellerup Sogn, som endnu bestaar. Der findes en Hesteforsikringsforening for Herredet, samt en Hagelskadeforening, hvis Møder holdes i Herning.

Her er Bypost, et Amtssygehus og et Epidemihus (1887—88), Herredsfogedbolig, Ting- og Arresthus, og en Fattiggaard.

Spørger man nu, om Herning har en god Fremtid for sig, maa man ubetinget svare »Ja«.

Det er en Kjendsgjerning, at, trods de daarlige Tider i de 3 à 4 sidste Aar — paa Grund af Tørke og Misvæxt —, opdyrkes der dog hvert Aar ikke saa lidt af Heden, afhændes Parceller fra Gaardene, som bebygges, og Befolkningen i hele Herredet, som Hernings

naturlige Opland, tiltager hvert Aar. Flere velhavende Bønder købe Ejendom her for at bo i en By, flere og flere søge til Byen for at handle, og man behøver kun at være her i kort Tid for at lægge Mærke til den store og stadige Frekvens af kjørende og gaaende; ja Fremmede, som komme her til Byen, forbauses over den særdeles livlige Færdsel, som om Herning var en stor Kjøbstad. Skjæmtvis er Herning derfor ogsaa nævnet sammen med Paris og London, som: Herning, Paris og London. Foruden Opdyrkningen og Beplantningen skal nævnes de gode Landeveje, som fra alle Sider føre til Herning, og Jernbanetogene. Ikke at tale om, at det vilde være en yderligere Vinding for Byen, om nogen af de projekterede Baneanlæg, fra Viborg og Holstebro, realiseredes og førtes hertil. Dette er jo i alt Fald et Tidsspørgsmaal med et Spørgsmaalstegn ved. Vist er det, at en Bane fra Viborg, som tog Længdebanen nordpaa, f. Ex. ved Hobro, vilde forkorte Transporten til Esbjerg betydelig, og, at en Bane fra Holstebro over Herning til Vejle, vilde forkorte Vejen fra Holstebro, Struer og Thy, og fra Herning og Omegn, til Vejle, Fyn, Sjælland og Kjøbenhavn meget. Fra Herning alene vilde Vejlængden til Vejle da kun blive 9 Mil, medens den nu over Silkeborg og Skanderborg er ca. 18 Mil. Kjøbmands- og Haandværksstanden i Herning bestaar tildels af unge, driftige Mænd, der holde Priser med de større Byer, og sælge billigere end f. Ex. Holstebro og Ringkjøbing, hvilket trækker Kunder til Byen langvejsfra.

Ved Rind, ca. en halv Mil herfra, er et Plantningsanlæg, anlagt af et Aktieselskab, mest her fra Byen. Dette kan ventelig om kort Tid blive et Lystanlæg for Herning By.

Naar Herning Kirke i 1889 bliver færdig, vil Herning By med Landsogn komme til at udgjøre et særligt Præstekald med Præsten boende i Byen. Der er allerede i Aar paa Finantsloven gjort dertil sigtende Forslag, som er vedtaget i Folketinget, saa at Sagen

kan anses som fastslaaet. Herning er allerede for nogle Aar siden i kommunal Henseende adskilt fra Rind, og udgjør en særskilt Kommune.

En Del Natmændsfolk have tidligere boet her paa Egnen, navnlig i Rind og Sneiberg Sogne; nu er der kun faa af dem tilbage, og de ere ikke farlige. En Koloni boede i lang Tid paa Hanning og Sneiberg-Hede imellem Skjern og Ringkjøbing, kaldet Deiberg Rakkere, der hyppig befolkede Arresterne. Nu ser man ikke til dem, uden ganske undtagelsesvis, efter at Hovedmændene enten ere uddøde eller i Straffeanstalterne. En Familie af denne Race («Mads Kat» og «Fru Mis») bor i Herning.

Tidligere kjendte Navne af Slægten ere: Casper Bastrup, Casper Hodde — kaldet Kjæle-Casper —, Ane Marie Grønning, Ingeborg Madsen, Hvide-Peter m. fl.

Natmændene ernære sig ved Jagt og Fiskeri, Kurvefletning, Bliktøj, som de selv lave og løbe omkring med, og Tiggeri. De ere ikke velsete, da de i Reglen ere langfingrede. De løbe meget omkring i Landet og kunne vanskelig holde sig i Ro i Hjemmet eller forblive i Tjenester. Kvinderne spaa og drive andre Kunster. Men som Oplysningen tiltager, er det ikke længere nogen god Næringsvej. Deres Børn maa nu søge Skolen.

Hermed vil jeg afslutte mine Optegnelser og Beretning om Herning, som det muligt kan interessere En og Anden i Tiden at læse.

Herning, den 28de Juni 1888.

W. T. Valeur.